

MAGYAR KÖLTÉSZET BOCSKAYTÓL RÁKÓCZIIG.

(Sajtó alá rend. Esze Tamás, Kiss József, Klaniczay Tibor. Bevezette: Esze Tamás.)

Bp.-1953. Szépirod. Kiadó, 512. l. (Magyar Klasszikusok.)

A magyar klasszikusok sorozatában a legutóbb megjelenő Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig c. kötet egy évszázad nagyrészt lírai költészetét adja jól válogatott szemelvényekben népként kezébe. Erről a könyvről csak elismeréssel lehet megemlékezni. Nemzetünk XVII. századi nagyszerű harcai bontakoznak ki az olvasó előtt olyan versekben, amelyekből még mai irodalmunk is tanulhat. A XVII. század jobbjára névtelen versszerzői tudták, hogy mi a költő feladata. Tollal és karddal együtt harcoltak népükkel a szabadságért és a haladásért.

A kapitalista fejlődés szétszakította az irodalmat. Kialakította és szembeállította egymással a nagyobbára iratlan és a kapitalista viszonyok között minden gyönyörű alkotása ellenére sorvadásra ítélt népköltészetet s a néptől idegen, csak az uralkodó osztályoknak szóló műköltészetet. Ezeket a válaszfalakat csak olyan nagy költők tudták időnként áttörni, mint Petőfi, Arany, Ady, vagy József Attila. XVII. századi költészetünk még nem ismeri ezt a kettőséget. A versszerzők többsége, még ha diák, tanító vagy prédikátor is, együtt él és érez az egész néppel. A nemességben ugyan megvan a tendencia egy külön irodalom kialakítására, ennek teljes kibontakozását azonban az idegen hódítók elleni közös harc kényszerűsége megakadályozza. Bocskay, Bethlen, Zrinyi vagy Rákóczi Ferenc a nép hőseivé lesznek. A török harcokban hősi halált halt Rákóczi László balladája évszázadokig él a jobbágyok között. A főúri lírikusok írásai mennyiségben és minőségben messze elmaradnak ettől a népi ihletésű költészettől. A kor kiemelkedő költői Rimay, Zrinyi, Beniczky ugyanúgy, mint az előző században Balassi, akinek hatása végigkísérhető az egész XVII. századi irodalmon, állandóan tanulnak ettől a népi költészettől, hogy azután képeiket, versformákat újra ismeretlen szegénylegények énekeiben, vagy akár napjainkig élő népdalokban lássuk viszont. Hogy mennyire népi talajon nőtt e század irodalma és egysége milyen erős, azt éppen azoknak a költőknek példája mutatja, akik a nép ügyétől tudatosan el akarták különíteni magukat. Gyöngyösi témaválasztásával, az antik mitológiai motívumok halmozásával, kizárólag a reakciós közönség ízlését akarta szolgálni. De versformája közös a nép költészetével és pompás költői nyelve ugyanúgy, mint a magyar reakció vezéré-

nek, Pázmánynak prózai nyelve is, a nép nyelvének gazdag forrásából táplálkozik. Ebben a korban egyszerűen nem lehetett nem népiesen magyarul írni. Aki a stílusban is szakítani akart a néppel, az latinul, vagy valami korcs fél-latin makaróni nyelven írt. Ma a szocialista irodalom megteremtésének idején, ez a példa sok tanulsággal szolgál.

Az első, ami megragadja az olvasót, a versek szépsége és bősége. Ilyen terjedelmű és ilyen helyesen válogatott gyűjteménnyel e kor költészetéből eddig nem rendelkezünk. A maguk korában a viszonyok mostohaasága miatt ezek a költemények nyomtatásban nem jelenhettek meg. Kéziratok énekeskönyvek, elzárt levéltárak őrizték őket két-háromszáz éven keresztül. Felkutatásuk csak a múlt század második felében kezdődött meg. Thaly Kálmán úttörő munkája, az uralkodó osztályok világnézete által meghatározott hamis szemlélete miatt, hibás irányba siklott. A Rákóczi-kor költészetét kiszakította a fejlődés egészéből, hamis beállításba helyezte, az eredeti költemények közé saját verseit csempészte, a XVII. század költészetének többi részét pedig elhanyagolta. Hogy az ő tévedése a további kutatásnak milyen károkat okozott, az, azt hiszem, közismert. (Lásd legújabbban Esze Tamás cikkét, Csillag, augusztus.) A további gyűjteményes kiadások, az egy Erdélyi Pál kísérletétől eltekintve, általában az ő válogatását válogatták tovább. A később előkerülő anyag tudományos folyóiratok hasábjain jelent csak meg elszórvva, úgy-hogy áttekintése még a szakemberek számára sem volt könnyű feladat. E kor kéziratos költészetének feltárása érdekében a Horthy-korszakban már rendszeres kutatómunka is alig folyt. A német imperializmus szolgájává szegődött magyar uralkodó osztálynak nem volt szüksége multunk szabadságharcos hagyományaira.

A felszabadulás után ezen a téren a tudomány munkásai előtt két nagy feladat áll. Az egyik: feltárni a maga teljességében ezt az irodalmat; vagyis felkutatni a még mindig kéziratban rejtőző emlékeket, felülvizsgálni összes rájuk vonatkozó ismereteinket és megtalálni helyüket a magyar nép fejlődésének egész történetében. A másik, nem kevésbé fontos feladat: visszaadni ezt az irodalmat annak, aki alkotta, a dolgozó népnek; jó és hozzáférhető kiadásokban,

megfelelő jegyzetekkel, magyarázatokkal ellátva eljuttatni a legszélesebb tömegekig. Ez a kötet nagy lépést jelent előre mindkét feladat megoldása terén. Szerkesztői: Esze Tamás, Kiss József és Klaniczay Tibor egy-két apró hibától eltekintve, jó munkát végeztek. Természetes, hogy egy teljes évszázad, sőt utóregzéseit tekintve, még annál is nagyobb idő egész gazdag költészetét egy kötetben nem lehet kiadni, de amit adtak, az jó és jellemző. A kor költészetének minden jelentős iránya képviselve van benne, kivéve Zrínyi és Gyöngyösi epikáját, amely számos kiadásban úgyszólván hozzáférhető és nagy terjedelme miatt úgy sem fért volna itt el. Vagy tíz eddig csak kéziratban vagy ritka régi kiadásokban meglévő verse a szakemberek számára is újdonság, ugyanezt mondhatjuk sok ismert vers itt először publikált szövegváltozatáról is. Azt kifogásolni, hogy ez vagy az a költemény kimaradt, értelmetlen volna. Az adott keretek között ennél a 178 versnél nem lehetett többet adni, viszont ez a kötet is felhívja a figyelmet arra, hogy milyen nagy szükség van XVII. századi költészetünk tudományos teljes kiadására.

Ami kérdéses lehet, az legfeljebb a versek elrendezése. A könyv első, Történeti Énekek című fele, ebből a szempontból is tökéletes. A történelem menete biztos vezérfonalat adott a versek elrendezői számára. Minden vers alapos elemzés után keletkezése ideje és írója osztályszemlélete szerint került arra a helyre, ahol áll. Nem ilyen jó a második rész. Címe azt mondja: „Szerelmi énekek, lakodalmos versek.“ A kötet szerkesztői maguk is bevallják: „A szerelmi és egyéb tárgyú versek különválasztása nem elvi okokból, hanem kényszerűségből történt... A kronológiailag túlnyomó részben nem rendszerezhető szerelmi versanyagot külön csoportként kellett kezelni.“ A baj az, hogy ezeket a verseket egyáltalán nem sikerült rendszerezni. Annak ellenére, hogy tudták, hogy a kronológiai elv itt nem érvényesíthető, a versek mégis legfeljebb a bizonytalan időrend fonálán követik egymást. Petrőczy Kata Szidónia „Sebes árvizeknek“ kezdetű verse után, mely pesszimizmusával, pathetikus hangjával, ha íróját nem ismer-nénk, akkor is elárulná az uralkodó osztály világnézetét, két oldallal a

*Megmondám tüzegette
Hogy meg ne házasodjál...*

kezdetű remek, a dolgozó népnek minden nyomorúság között megőrzött optimizmusát tükröző vers következik, majd utána még

két vidám lakodalmos ének, hogy azután újra egy agyonmitologizált nemesi verssel folytassa:

*Oh hitető állnok szívű Diana,
Édesdeden beszélgető Helena,
Vidám szívet szomorító szép Nymppha.*

Nyilván kronológiailag nem is, de tárgy-körök és különösen a bennük tükröződő osztályszemlélet szerint lehetett volna e verseket jobban is csoportosítani. Van egy-két olyan darab, mint például Beniczky Péter „Példabeszédei“, amelyeknél egyáltalán nem érthető, hogy miért kerültek ebbe a fejezetbe. Ezek a társadalmi igazságtalanságokról elmélkedő versek sokkal inkább helyükön lennének az első részben.

Külön kell megemlékezni Esze Tamás bevezető tanulmányáról. Esze Tamás eddigi érdemeit nem kell itt méltatnom. Aki e kor szak irodalmával foglalkozik, az mind tudja, hogy mit köszönhetünk neki, különösen a Rákóczi-kor irodalomtörténeti problémáinak tisztázása terén. Ebben a tanulmányban röviden összefoglalja mindazokat az eredményeket, amelyeket a XVII. század költészetének kutatásában eddig elértünk. Nem akarom részletezni a tanulmány anyagát, csak utalok legfőbb eredményeire. Meggyőzően bizonyítja a költészet szoros kapcsolatát a nép függetlenségi harcaival, különösen a Habsburg-ellenes küzdelmekkel. Élesen megvilágítja a költészet egyes irányainak osztályjellegét, megmutatva a különbséget a népi és nemesi költők világszemlélete és stílusa között. Ugyanakkor hangsúlyozza e kor irodalmának szoros egységét és a népi forma és szemlélet vezető szerepét. Részletesen foglalkozik azokkal az ismereteti rétegekkel, a deákokkal és prédikátorokkal, akik ennek az egységnek konkrét hordozói. Megvilágítja a versek terjedésének, módosulásának a költészet kéziratossá válásából adódó bonyolult problémáit. Kitér a legfontosabb irodalmi hatások, a Biblia és az antik mitológia szerepére. Befejezésül a XVII. századi kéziratossá válás tudományos kutatásának eddigi történetét ismer-teti, élesen állásfoglalva a múlt rendszer tévedései és hamisításaiával szemben. Minden megállapítása jól átgondolt, az anyag legteljesebb ismeretén alapuló és helyes, megfelel a valóságnak. A XVII. század költészetének ez a kitűnő összefoglalása a tudományban is nagy eredmény. A legfőbb elvi kérdéseknek ez a megvilágítása biztos kiinduló pont lehet a további kutatás számára.

A másik nagyon nagy érdeme, hogy állandóan szem előtt tartja azt, hogy ez a kiadvány a legszélesebb tömegek számára készült. Ennek megfelelően stílusa olyan, hogy azt mindenkinek megértheti. Nyoma sincs benne a tudományos tolvajnyelv idegenszerűségeinek, nyakatekertségének és homályának. Példája lehet annak, hogy hogyan kell a tudomány kérdéseiről az egész nép számára írni. Ez a példa méltó a követésre.

A „Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig” című kötet szerkesztői igen jó munkát végeztek. A Rákóczi-szabadságharc 250-ik évfordulóján a Bocskaytól Rákócziig terjedő kor szabadságharcos költészetének olyan gyűjteményét adták a magyar nép kezébe, amelyből a szakemberek és a legszélesebb tömegek egyaránt tanulhatnak.

Pirnat Antal

HEGEDÜS GÉZA: CSIKY GERGELY.

Budapest, 1953. Művelt Nép Könyvkiadó. 113. l. (*Nagy Magyar Írók.*)

A Nagy Magyar Írók sorozat célja, hogy népszerű formában ismertesse meg egyre szélesedő olvasóközönségünkkel, tehát nemcsak szakemberekkel, sőt főképp nem szakemberekkel, legkiválóbb magyar íróink alakját és munkásságát. E cél a kor legmagasabb színvonalán álló tudományos eredmények olyan formájú megítélését kívánja, hogy azok széles körben válhassanak megismerhetővé és elfogadottá. Kizárja tehát a tudományos monográfiák részletességét, filológiai bizonyító apparátusát, tárgyalásának teljes alaposágát. Szigorúan megköveteli azonban, hogy a legszélesebb olvasóközönséghez eljutó eredmények a legteljesebb kutatás, a marxista-leninista irodalomtörténet és esztétika alapján álljanak. Épp ezért kívánja ezt meg, mert a legszélesebb olvasóközönséget kívánja befolyásolni. Természetesen az így megszabott követelmény nem könnyű feladat. Legkönnyebb azok munkája, akik előzetes marxista kutatás és elemzés alapján írhatják meg könyvüket. Így például Elekes Lajosnak az ugyancsak Művelt Nép Könyvkiadónál megjelent, Hunyadi Jánosról szóló könyve azzal párhuzamosan megjelent kiváló monográfiájára támaszkodik. Ritka eset ma még az, hogy ugyanarról a tárgyról két, mondanivalójában egyező, de módszerében, tárgyalásmódjában közönsége szerint különböző könyv jelenhessen meg. A legtöbb esetben tehát arra van szükség, hogy az általános közönségigényt kielégítő, népszerű könyvportrékhoz külön monográfia lehetősége nélkül kell előkészíteni az azt előkészítő és alátámasztó tudományos kutatást és elemzést. Ezt azonban a népszerűítő könyv is megköveteli, hisz az olvasótömegek kezébe nem adhatunk alátámasztatlan, kiérleltetett következtetéseket. Utóbbi teljes előkészítés alapján készült közismert sikerrel Király Istvánnak, ugyancsak

a Nagy Magyar Írók sorozatban megjelent Mikszáth-kötete.

Hegedüs Géza Csiky-könyve előkészítésekor nemcsak hogy nem támaszkodhatott Csiky korábbi marxista kutatására és elemzésére, de mint helyesen állapította meg, a polgári irodalomtörténetírás „még a pozitív kutató munkát sem végezte el”. (8. old.) Ráharu't ez a feladat is. Hegedüs Géza azonban bár megállapította, hogy „szükség volna arra az alapos, minden egyes művet részletesen elemző monográfiára, amely meghatározná Csiky Gergely irodalomtörténeti helyét és jelentőségét haladó hagyományaink között”, nem vállalta egy ilyen monográfia elkészítését, mert az „csakis sok esztendei elmélyült munka eredménye lehet, szerzőjének fel kellene kutatnia Csiky leveleit, felderítenie kapcsolatát kora egész irodalmi életével, színházi világával, nyomon kellene követnie dramaturgiai és színpedagógiai munkásságát s minél többet kiderítenie Csiky életének egyes mozzanataiból...” (u. ott). Hegedüs tehát csupán az első lépést akarta megtenni Csiky Gergely ismertetése és méltó értékelése felé. Ahogy azonban célját megfogalmazza — és ahogy később levon bizonyos következtetéseket, általános eredményeket — az lényegileg mégsem kevesebb, mint amit egy monográfiának, vagy egy teljes és alapos kutatás alapuló ismeretterjesztő kötetnek el kell érnie: „Mi lehetett a célom? Mindössze annyi, hogy bemutassam a magyar kritikai realista drámaírás legnagyobb alakját, elmondjam, ki volt ő, hogyan élte le élete negyvenkilenc esztendejét, miket írt és az adott keretek között ismertessem műveit”. (Ugyanott.)

Természetesen mindezt nem volna érdemes felvetni, ha a kész mű, a megrajzolt Csiky-portré oly meggyőző erejű lenne, mind